

III.B.02. DE SCHEPENBANK

In iedere stad en in elke heerlijkheid was er een schepenbank bestaande uit zeven schepenen met een schout en dikwijls nog een secretaris. Dit laatste ambt werd vaak gecumuleerd met dat van schepenen.

Schepenen waren in het graafschap Loon geen gemeentebestuurders zoals nu, doch rechters. Elke verkoop diende te gebeuren voor de plaatselijke schepenbank. Hetzelfde gold voor alle strafrechterlijke en burgerlijke zaken. Ze waren dus notaris en vrederechter samen. Later toen er notarissen bestonden, vervulde de schepenbank dezelfde functie als een hedendaagse ontvanger der registratie.

Er was een minimumleeftijd bepaald: 24 of 25 jaar. Verder moest men de staat van gehuwd man of weduwnaar bezitten, van wettige geboorte zijn en een onbesproken gedrag hebben. Bepaalde beroepen als geldwisselaar en herbergier waren uitgesloten. De schepenen waren de opvolgers van een raad van de rijkste vrije mannen waarmee de Frankische machthebbers zich omringden. Ze werden door de heer voor het leven benoemd.

De leden van de schepenbank "moesten" een oordeel vellen, want de partijen hadden recht op een beslissing. Niet oordelen betekende recht weigeren en was strafbaar. De schepenbank van Brustem kon te rade gaan bij de justitie van een grotere stad, meestal de moederstad, die voor de eigen stadsrechten model had gestaan, in ons geval dus de stad Luik.

De drost, drossaard of baljuw was met uitgebreide machten op militair, administratief en rechterlijk gebied belast en bekleedde ongeveer de functie van procureur-generaal. Hij was de vertegenwoordiger en de verbindingsman van de graaf van Loon. De drossaard had de controle in het kwartier of baljuwschap Montenaken over de gemeentebesturen en was ook politie- en gerechtsofficier. Hij werd bijgestaan door een luitenant-drossaard, die hij zelf te kiezen had. De rechtbanken konden niet zetelen zonder zijn aanwezigheid en hem kwam in criminele zaken de uitvoering van het vonnis toe. Voor een gerechtsofficier was een wettige geboorte vereist. Tevens moest de man een rijpe leeftijd hebben (40 jaar) en het houden van een herberg was hem verboden. Om meer onbevooroordeeld zijn ambt te kunnen waarnemen, mocht hij niet binnen zijn ambtsgebied geboren zijn noch er een vrouw nemen om te huwen. Hij genoot een beperkte of helemaal geen wedde, maar moest zichzelf betalen uit het hem toegewezen aandeel van de inkomsten, boeten en andere heffingen die de uitoefening van de functie opleverde. De verleiding tot machtsmisbruik was natuurlijk extra sterk.

Zijn taak bestond erin misdrijven en misdadigers op te sporen, het onderzoek te verrichten en de beklaagden voor de rechtbank te brengen. Hijzelf sprak geen recht, maar maande de schepenen of oordeelvinders tot vonnissen.

De schout trad op als openbaar ministerie en was de machtigste man van het dorp. Vroeger was de judex of richter een ambtenaar die niet alleen de landsheer verving als voorzitter van de plaatselijke schepenbank, maar ook het domein bestuurde. Iedere halfheer had onafhankelijk van de medeheer, volledige jurisdictie over zijn duidelijk afgebakend gebied en betuigde op stuk van justitie zijn rechtsmacht via de door hem aangestelde schout of meier.

Na de uitspraak zorgde de schout voor de uitvoering van het vonnis. Hij had tevens administratieve en financiële taken en was belast met de openbare orde.

De secretaris van de schepenbank werd soms ook de griffier genoemd. Hij was één van de weinige mensen die kon lezen en schrijven en die, zelfs op het platteland, een zekere juridische opleiding genoten had, vandaar zijn groot moreel gezag.

De gerechtsboden waren ondergeschikte ambtenaren. Zij moesten de bevelen van de drossaard en de schepenen uitvoeren, m.a.w. zij speelden zowel politieman als bode. Hun optreden ging dikwijls gepaard met de nodige hardhandigheden.

Het Brustemse vrijheidscharter van 1175, een op perkament geschreven en ter bekrachtiging bezegelde akte, was een leidraad voor de plaatselijke schepenbank, die zoals Kolmont reeds heel vroeg het Luiks recht toepaste, terwijl op het platteland het Loons recht gold. De meier of schout ontving de klachten van de cijsnsheer over het niet betalen van de hoofdcijns der vrijgewijden, maar de schepenen velden het vonnis (artikel II).

De schepenen oordeelden wanneer de grondheer over zijn grond kon beschikken (artikel III).

In artikel IV stond vermeld dat een dienstbaar man, die door zijn heer werd opgevorderd, hem moest dienen zoals de rechtvaardigheid of de rechtbank het geboden. Ook de weduwe van een vroegere lijfeigene moest haar bezittingen voor de schepenbank brengen.

De schepenen veroordeelden ook de misdadiger en de schout kon hem lichamelijk straffen. Wellicht mochten ze ook de doodstraf uitspreken, want in het charter staat dat de echtgenote, kinderen of naastbestaanden zijn roerende en onroerende goederen zouden erven (artikel V).

De verzoening of satisfactio, die de schout of meier werd aangeboden, mocht niet meer dan zeven schellingen d.i. "*bannum et lex*" bedragen, tenzij in geval van valse maten, diefstal of vredesbreuk. Waarschijnlijk ging het hier om een wettige verzoening en ook de meier had het recht als aanklager op te treden. Zulke verzoeningen hadden plaats in geval van doodslag (onvrijwillige doding) of verwonding (artikel VI). Volgens de Germaanse traditie kon tussen de beklaagde en het slachtoffer, beiden gesteund door hun families, weer vrede worden gesloten indien een "zoengeld" werd betaald (1) om het slachtoffer te vergoeden. De schuldige deed dan boete in een bedevaart.

De schout bepaalde de dag waarop een klagend schuldeiser voor de schepenbank moest verschijnen (artikel VII) en hij deed ook de

schuldenaar dagvaardden en liet als voorzorgsmaatregel zijn huis afgrendelen (artikel VIII).

In geval van "*stuer et burdinne*", of "wil ende geweld", moest er een klacht neergelegd worden door de tegenpartij vooraleer de dader zich moest verantwoorden (artikel IX).

Volgens artikel X kon er wettelijk geen huis of erf verpand worden zonder het getuigenis van schout en schepenen. Een paard of een roerend goed dat als pand diende, moest getoond worden aan schout en schepenen, eer het na weken rechtsgeding mocht verkocht worden (artikel XII).

Ook het lossen en teruggeven van een onroerend goed vereiste de tussenkomst van de justitie. Artikel XIII regelde erfenis en verkoop.

Door het charter van 1175 verkreeg de Brustemse bevolking en dus ook de justitie het Luiks recht, de Luikse wet en de Luikse vrijheid.

Met grote zekerheid kunnen we veronderstellen dat er te Brustem een schepenbank bestond voor het jaar 1175, maar we weten het niet bij gebrek aan documenten. Er waren op de plechtige overhandiging van de vrijheidskeure in 1175 zeven Brustemse schepenen aanwezig. Pas in de 15e eeuw hielden de schepenbanken registers bij. Voordien werden hun akten op losse bladen geschreven, verzegeld en vervolgens aan de betrokken partijen overhandigd (2).

De schepenbank oefende in naam van de heer der plaats de hogere justitie uit. Hierdoor verstaan we de criminele jurisdictie of het recht de misdaden, moord, brandstichting, roof, enz. te laten bestraffen. Tegen deze uitspraken was geen beroep mogelijk.

Het graafschap Loon had sedert het einde van de 14e eeuw zes rechterlijke indelingen, ambten of drossaartschappen genoemd: Loon, Bilzen, Montenaken, Stokkem, Pelt, Horn en in de 16e eeuw nog Grevenbroek. Brustem behoorde tot het ambt Montenaken, gelegen ten zuiden van St-Truiden. Het bevatte twee versterkingen: Brustem en Montenaken. De rechtspraak te Brustem viel dus onder de territoriale schepenbank van Verte, tussen Brustem en Mielen gelegen, in de meierij Montenaken (3).

Er waren vonnissen in zaken die verband hielden met erfrecht en eigendomsrecht en de schepenbank van Brustem bezat ook strafrechterlijke bevoegdheid, maar de doodstraf blijft een open vraag. Het charter vermeldde wel dat de misdadigers door de meier of schout "*in hun lichaam*" konden gestraft worden en dat hun goederen aan de nabestaanden vervielen. Maar deze laatste bepaling kon ook gelden wanneer de daders op de vlucht waren of er een verbanning na vermindering uitgesproken was. Het zou ook kunnen dat het uiteindelijk vonnis, in Verte uitgesproken, voltrokken werd in Brustem. Zo was er het geval van een misdadiger, één der twee moordenaars, die in 1355 op het begijnhof te St-Truiden een doodslag hadden begaan en tot dan onbestraft gebleven waren. Hij werd in hechtenis genomen door een zekere "*Daniel du chateau de Brustem*", schout van Montenaken, veroordeeld in Verte en in Brustem geradbraakt in 1363 (4).

Maar deze schout Daniel werd met vier andere medeplichtigen, wegens een doodslag begaan op Gille Wotre de Boncourt, verbannen door de twaalf verkozen rechters der huizen van Awans en Waroux, welke in 1335, de statuten van de vrede tussen die twee families en hun leden gemaakt en afgekondigd hadden (5).

Dat te Brustem doodstraffen werden uitgevoerd is een feit. Waarom dienden anders de galgen? Er lag een "Galgenveld" tussen de Romeinseweg en de Houtstraat (Atlas Buurtwegen 1845). Bij de grensaanduiding in 1556 tussen Aalst en Brustem schreef men *"tot op die hautstraete, de straet voorss: halff Brusthem, ende van die straete tot aen die galghe op die cassije door een cleijn schilt hoefken"* (6)

Op de Atlaskaart van Averbode opgesteld door landmeter Cornelis Lowis in 1650 stond er ook een galg afgebeeld tussen de tom en de dorpskern van Rijkel. Deze galg werd in 1988 heropgericht en is een toeristische bezienswaardigheid.

Een derde galg stond op de weg tussen Brustem en Sint-Truiden (7), dicht bij het kruispunt van Rasop. Staak en galg waren de tekens van een heerlijkheid met recht en justitie. Het schrikte ook de bezoekers met duistere bedoelingen af.

We merkten reeds op dat de schepenbank ook een aandeel had in de volontaire rechtspraak, wat wil zeggen, dat zij tussenkwam buiten de eigenlijke rechtspraak en eventuele bevoegde instanties om. Schout en schepenen stonden de ganse 13e eeuw in voor de overdracht van cijnsgoederen en inden de aan de dorpsheer verschuldigde cijnsen: *"so gelde wij 'tgeins te Brusteme den greve van Loen vor sin schepene..."* (1230) (8).

In 1338 op 14 november traden schout en schepenen op bij de overdracht van een rente (9). Het gerechtshof van Brustem nam een rente aan ten voordele van Kateline, dochter van wijlen Daengel van der Borch, non te Herkenrode. Het was een erfcijns van Lambrecht Stas van Wouteringen. Het ging hier over een boerderij, hovende in het hof van Gulik. Na haar dood, zou de erfenis overgaan op haar zuster Aleyden, die kloosterlinge was te Beke en na de dood van Aleyden op Kathelinen van Gheleinden, kloosterlinge te Herkenrode. Na het overlijden van deze laatste kwam de boerderij toe aan het spijsaandeel der abdij.

In het register van de Brustemse schepenbank lezen we hierover: *"Alle den ghenen, di desen brief zolen sien en horen lesen... Scouteten en schepene inder vriheyte te Brustem gruete in Onsen Here ende kinnysse der wareyt. Ghi suelt bekinnen, dat voer ons sijn comen Lambrecht Stas van Wouteringhen, jnder einre partyen ende juncvrouwe Kateline, dochter wilen Daengels van der Borch, jnder ander partyen welecke juncvrouwe Kateline bekande hore hebben vercreghen tyeghen den selven Lambrechte dertech aude grote erfliker rynten aen enen hoef, dien mer houdende es van deneve (misschien merchgreve) van Gellre ,dy ghelegghen es bi den hof Gilis wilen was Vercmans, jnder ander ziden. Dye voerghenuemde rynte der voergghenuemder juncvrouwen Kathelinen hoer leyfdaghe end na hore, juncvrouwen Aleyden, hore suster, der nonnen van Beke, als langhe als si leeft, end na hoer doet juncvrouwen Kathelinen van Ghelinden, nonne metter*

eirsterghenuemder juncvrouwen Kathelinen in- den cloester te Herkenrode. End na welker drier juncvrouwen doet, die voreghenuemt syn, der pytansien van Herkenrode, half allen jare, erflych jn Sinte Remeis daghe oft jn Alre heylegen daghe, dy daer naest comende es. En dander heleght jn Groetvastenavonde oft binnen veirtinnachten daer na, allen jare, erflych te vorgheldene. Daer tuwe set dy voerghenuemde Lambrecht Den juncvrouwen ender pytansien, die voernuemt sijn twelwe oude grote jaerliker rynten te onderpande aen enen hof, dien men helt van den greve van Loen dy wilen was Reiners, die men zeide Neven soen.

Met vorwerden wert dat den juncvrouwen oft eineker van hoen jn horen tide oft der pytansien die voerghenuemde rynten ten ti- dien, die voerghescreven sijn ghebreke dat niet sijn en mote. Dan souden die voergheseden juncvrouwen oft eniken van hoen di dat aen horende were oft die pytansie, die voerghenuemt es, te dyen gude ende groten comen ende hant slaen als te horen erfve snaestes daegs, die na die voersproken tide, als me voerghenuemt es, verghelden soude, comende es behoudelech dyes, dat dy voerghesproken Lambrecht die twelwe oude grote, die voerghescreven sijn, aen ander guet bewisen mach, dat also vele wert zi alle jaere en daer mede loessen den hof daer die twelf oude grote vore aen sijn bewijst. Jn deser dinc ghetughene heb wi, scouteten ende scepe- ne, die voerghe-nuemt sijn, onsen ghemeynen sighel der vriheyte van Brustem de- sen letteren aen ghehanghen jn den jare Ons Heren M. CCC. ende xxxviij, dertyndes daechs na Alre heyleghen dach" (10)

De lagere jurisdictie betrof alleen burgerlijke gedingen en werd uitgeoefend door de cijnshoven, omdat de meeste gronden cijnsplichtig waren. Ze spraken recht over goederen niet over personen. Later hebben de schepenbanken op veel plaatsen deze rol der cijnshoven overgenomen.

In veel heerlijkheden, zoals Brustem, gebeurde het dat de heer of halfheer voor een gedeelte van het grondgebied ook grondheer was. Hij kon dus een leenhof, een cijnshof en een schepenbank bezitten. Het spreekt vanzelf dat één en dezelfde persoon leenman en cijnsplichtige kon zijn en dat die persoon tot lid van de drie hoven kon benoemd worden. Op sommige plaatsen, gewoonlijk baronniën of onafhankelijke heerlijkheden, bekleedde één man de functies van drost (criminele zaken der schepenbank), schout (burgerlijke gedingen der schepenbank), meier (laathof) en stadshelder (leenhof).

Wanneer men de rolregisters van laat- en schepenbanken onderzoekt, treft men daar geen criminele processen aan. Het hogere strafrecht was voorbehouden aan de graaf, die dit voorrecht vroegtijdig aan schepenbanken met hogere criminele bevoegdheid afstond.

Een akte van de Brustemse schepenbank uit 1255 vermeldde Lambrecht, bijgenaamd de Schout (11).

Aan het schepenbankzegel van 1338 merken we voor het eerst dat Brustem aan twee heren toebehoorde. De ene helft vertoonde het wapen van Loon, de andere helft dat van Gulik. Het graafschap Gulik was oorspronkelijk een Keuls leen, dat zich vanaf de 12e eeuw langs de Roer begon te ontwikkelen tot het belangrijkste vorstendom tussen Keulen en Aken, zonder evenwel ooit één van beide steden te kunnen inlijven. De kernen van het graafschap waren Gulik (Jülich),

Nideggen en Düren. Later werd het een hertogdom.

De schepenbank van Brustem heeft sindsdien een gedeeld wapen gehuldigd. De rechterplaats, de ereplaats, werd steeds voorbehouden aan het vorstelijk schild. Aldus zien we achtereenvolgens de volgende wapens verschijnen:

1338

I : wapen van Loon: in goud vier rode dwarsbalken.

II: wapen van Gulik: in goud een zwarte gekroonde leeuw, getongd en genageld van rood.

De Loonse graaf in 1338 was Diederik van Heinsberg die regeerde van 1336 tot 1361 en gehuwd was met de zuster van de Luikse prins-bisschop, Cunegonde van der Marck.

1342

**I : wapen van prins-bisschop Adolf van der Marck
1313 - 1344**

II: wapen van de graaf van Gulik

Randschrift: +S : SCABINORUM : ET : OPIDI : BRUSTEMIE

Het feit dat het wapen van de Luikse prins-bisschop op het schepenbankzegel verscheen was een bewijs dat de Luikse prins de graaf van Loon Diederik te Brustem verdrongen had.

Het graafschap Loon werd pas ingelijfd bij het prinsbisdom Luik in 1366.

1349

**I : wapen van prins-bisschop
Engelbert van der Marck
1345 - 1363**

In goud een dwarsbalk, geschaakt

in 3 rijen van zilver en rood.

II: wapen de graaf van Gulik

In goud een zwarte leeuw, getongd
en genageld van rood.

Randschrift: SIGELLUM COMMUNE VILLE SEU LIBERTATIS BRUSTEME

Prins-bisschop Engelbert van der Marck, neef en opvolger van Adolf,
realiseerde in feite de totale aanhechting van Loon bij Luik.

1352

**I : wapen van prins-bisschop
Engelbert van der Marck
1345 - 1363**

In goud een dwarsbalk, geschaakt
in 3 rijen van zilver en rood.

**II: wapen van Lodewijk van Stein
van Diepenbeek
ca 1350 - 1354**

Geruit van goud en rood.(3-3-1)

Randschrift: S. SCABINORUM ET OPPIDI BRUSTEMIENSIS.

De Gulikse helft kwam omstreeks 1350 in handen van Lodewijk van
Stein van Diepenbeek, hofmaarschalk van Loon, van Brabant en voogd
van de stad Luik.

1358

**I : wapen van prins-bisschop
Engelbert van der Marck
1345 - 1363**

In goud een dwarsbalk, geschaakt

in 3 rijen van zilver en rood.

**II: wapen van Marguerite van Sombreffe,
weduwe van Lodewijk van Stein van
Diepenbeek**

- 1-geruit van goud en rood, met in het schildhoofd een barensteel met 3 hangers. = Diepenbeek.
- 2-in goud een rode dwarsbalk, vergezeld in het schildhoofd van 3 rode vogels. = van Sombreffe.

Randschrift: S. SCABINORUM ET OPPIDI BRUSTEMIENSIS.

Lodewijk van Stein van Diepenbeek was gehuwd met Marguerite van Sombreffe. Omstreeks 1345 werd hun zoon Henri van Stein van Diepenbeek geboren. In 1354 overleed Lodewijk van Stein van Diepenbeek en zijn weduwe Marguerite van Sombreffe werd vrouwe van Brustem. Haar zoon Henri huwde op jeugdige leeftijd in 1362 met Jeanne de Trazegnies. In 1355 reeds betaalde Henri, toen nog minderjarig, het verheffingsrecht van zijn vaders domein. We konden niet achterhalen wanneer Marguerite overleed en tot welk jaar ze Brustem bestuurde. In 1376 stond haar wapenschild nog op het schepenbankzegel.

1376

**I : wapen van prins-bisschop
Jan van Arkel
1364 - 1378**

In zilver twee gekanteelde en tegengekanteelde dwarsbalken van rood.

II: wapen van Stein van Diepenbeek - van Sombreffe

- 1-geruit van goud en rood, nu zonder barensteel.
= Diepenbeek.
- 2-in goud een rode dwarsbalk, vergezeld in het schildhoofd van 3 rode vogels.
= van Sombreffe.

In 1386 verscheen de halfheer Henri van Stein van Diepenbeek, tevens erfvoogd van Luik persoonlijk voor de schepenbank van Brustem. Hij verkocht toen, met de toestemming van zijn leenheer Willem, hertog van Gulik en van Gelder, een bos genaamd " het bos van Gulik", groot 18 bonder 14 grootroeden en 06 kleinroeden, gelegen in de heerlijkheid Brustem aan de Commanderie van de Duitse Orde te Bernissem.

In het rijksarchief te Maastricht bevindt zich het originele perkament (13) met volgende tekst uit augustus 1386:

"Wir Scouthit ind wir Scheepenne uns lieven geminden heren, heren Heinrichs here van Dyepenbeke ind Erfvaecht te Ludicke inder banck van Bruestheim doen kunt allen luden, die desen brief soelen sien of horen lesen dat der voerscreven unse lieve geminde here van Dyepenbeke. Erfvaecht te Ludicke ind half here van Bruestheim selve lijflic voer uns koemen is inder vurscreven banck van Bruestheim uns oepenbaerlic kunt doende oevermitz ind mit eynen oepenen brieve des dorluchtighen, mechtighen heren ind vursten heren Willems hertogen van Guilge ind van Gelre besiegelt mit aenhangenden sieghelen uns genedigen heren des hertogen van Guilge ind van Gelre vurscreven ind sijne getruwer manne dat is te weten heren Heinrichs van Hucheloven, Scoutheten van Eschwilre ind heren Wynants van Rore, ritter. Wilgen brief wir aensiende gehoert hebben lesen inhaldende ind begripende cleirlich dat unse genedige here der hertoge van Guilge ind van Gelre sijne guede gunst betwiest heeft unsen lieven here van Dyepenbeke vurscreven ind heeft den bosch, geheiten der bosch van Guilge haudende Achteen boenre, vierteen groet rueden ind Sesse cleyne rueden luttel meer of myn gelegen ind gehorende in der heirlicheit van Bruestheim die der vurscreven unse lieve geminde here van Dyepenbeke van unsen genedigen here der hertoge van Guilge in leen haudende was vri los ind leedich te laetguede gemaect in oerber ind in name des ordens vanden Duetschenhuse ind sunderlingen des huys van Bernsheim waer omme unse lieve here van Dyepenbeke vurscreven den bosch voerghenoempt van uns Scouthit ind Scheepennen vurscreven voer laetguyt ontfangen heeft met rechten, manissen ind vonnissen unser banck recht van Bruestheim Ind heeft den selven bosch die also te laetguyde gemaect is in rechter, wetteliker coumanschap vercocht den eirsamen geysteliken luden heren Reynarde van Husen lantscommendure der Ballien van den Byessen ind heren Heinrich van Haeverte Commendure ind in name des huys van Bernsheim vurscreven omme eyne gewisse Summe van gelde wilge Summe gelts die vurscreven lantcommendur ind Commendur den vurscreven unsen here van Dyepenbeke wael ind volcoemelich betaelt hebben gelijk dat hij ouch vur uns bekant ind ghelijdt heeft, also dat hoem wael ghenuecht. Oevermits wilge ghenuechde ind betalincghe unse here van Dyepenbeke den vurscreven bosch voer uns opgedraegen heeft. Ind daer op vur hoem sijne erfgenamen ind naecomelincghe vertee-ghen mit allen den rechte dat hij sculdich was te doen in oerber des huys van Bernsheim aen uns versuekende ind biddende dat wir den vurscreven Commendur tot Bernsheim in den vurscreven bosch guyden wouden ind daer in setten als vur laetguyt mit allen den rechte als unse banck ind Scheependom van Bruestheim te recht stoinde. Daer omme hebben wir aengesien wie unse genedige here der hertoge van Guilge den vurscreven bosch ghevrijdt heeft, sinen wille daer toe gevende datmen den selven bosch te laetguede gemaect heeft te ewighen dagen. Ind ouch aengesien die rechte, wetlike coumanscap ind betalincghe die gheraempt ind gheschiedt sin tusschen unsen here van Dyepenbeke den lantcommendur vanden Byessem ind den Commendur van Bernsheim vurscreven oevermits ind van des boschs wegen, geheiten den bosch van Guilge vurscreven, So hebben wir den vurscreven heren Heinrich van Haeverte Commendur des huys van Bernsheim in den vurscreven bosch gheguyt ghericht ind gesat in oerber des huys van Bernsheim mit manisse ind vonnisse ind mit allen

den rechte dat uns heren scheepenhof van Dyepenbeke te Bruestheim te recht steit Ind en hebben in der vurscreven guedinghen ghein poent van rechte achter ghelaten mar alle dat daer in gedaen dat wir van rechts wegen sculdigh woren te doen Also dat der vurscreven her Heinrich Commendur des huys van Bernsheim ind Commendure die nae hoem sijn soelen van des huys wegen van Bernsheim den vurscreven bosch hebben ind besitten soelen te eweliken dagen te laetguyde haudende van unsen here van Dyepenbeke sinen erfgenamen ind naecomelinghen omme twe penninghe Lucslechts die dat vurscreven huys van Bernsheim sculdich sal sin te betalen alle iaer op Sente Stevens dach in uns heren hof van Dyepenbeke tot Bruestheim ind gheynre leye recht noch dienst meer en sal dat huys van Bernsheim van des vurscreven boschs wegen sculdich sin te doen. Ind hier mede heeft unse here van Dyepenbeke vurscreven bekant vur uns home sinen erfgenamen ind naecomelingen gheynre leye recht meer te hebben noch te behauden te ewigen dahan aen den vurscreven bosch, geheiten der bosch van Guilge mar der Duetsche orden ind dat huys van Bernsheim soelen den vurscreven bosch besitten hantplichten ind des ghebruken rastelic ind vredelic te ewighen dagen, in hare possessien te bliven onghehendert daer aen te sijne van unsen here van Dyepenbeke sinen erfgenamen ind naecomelingen vurscreven. Alle argeliste nuwe vonde ind behendicheit in allen desen saeken ind in yegeliker, uytgescheiden. Ind want alle dese vurscreven saeken vur uns, Scouthit ind Scheepennen vurscreven gheschiedt sin ind uns die kundich sin gelijk ind in allen formen, als vurscreven is. So hebben wir, Scouthit, ind wir, Scheepenne uns lieven geminden heren van Dyepenbeke vurscreven in der banck van Bruestheim unsen Siegel, des wir gemeynlich van uns ampts ind scheependoms wegen gebruken mit unser rechten wetentheit in orchonde der woerheide an desen oepenen brief doen hanghen. Ind want unse lieve here van Dyepenbeke vurscreven alle dese vurscreven saeken voer uns gedaen ind bekant heeft gelijk als in desen brief voerghescreven is So hebben wir home gebeden ind bidden dat hij sinen Siegel voer an desen brief bij den unsen wille doen hanghen. Ind wir, Heinrich, here van Dyepenbeke Erfvaecht te Ludicke, vurscreven omme te mere siekerheit ind ghewisheit den Duetschen orden ind den Commendur in oerber des huys van Bernsheim te doen ind want wir bekant ind ghelijdt hebben vur Scouthit ind Scheepennen vurscreven bekennen ind lyen oevermids desen selven brief oopenbairlich dat alle dese saeken in desen brief begreepen gheschiedt sin gelijk ind in allen for- men als vurscreven is. So hebben wir voer uns unse erfgenamen ind naecoemelinge unsen propren siegel in orchonde der woerheide ind ewiger stedicheide ind omme versueck unser Scouthit ind Scheepennen vurscreven voer aen desen tgegenwordigen brief met unser rechter wetentheit doen hanghen.

Gegeven in den jaer Uns Heren Dusent driehondert Achtentich ind Sesse, noeghentien dage in Augusto.

De commanderij van de Duitse Orde te Bernissem moet op het einde van de 12e eeuw een goed gevulde schatkist gehad hebben, want op 21 juni 1391 verschenen Claes van Eyncbruch en Johan Otten voor de schout van de beide dorpsheren Peter Wisselere en de schepenen van de vrijheid Brustem. Ze verkochten een vrijbeemd, gelegen "by der Stoct in de Keelbaemde", met een oppervlakte van "drieendetwijntich groet rueden, luttel mijn of mere", aan Henrich van Havart, commandeur van Bernissem.

In juni 1391 werd een perkament beschreven met volgende tekst:

"Cont ende kenlic sy allen den ghenen die dese litteren suelen syen of horen lese, dat voer ons, Peter Wisselere, scoutout van beide der heren wegghen ghesat, Ende scepenen der vrieheit van Bruystem, Comen siin in die banch mit muetwille ende onbedwonghen, Claes van Eyncbruich ende Johan Otten, die welke openbaerlijc hebben bekant ende ghelijc dat sy wittelijc vercocht hebben om een summe van ghelde, hon wael ende volcomelijc betaelt, heren Henrich van Havart, Commenduer des hoven van Bernsheym, tot orbar ende behoef des voerscreven hoefs enen baempt, den voerscreven Claes ende Jan som van horen vorderen anghevallen ende zom dat sy ten betre.....en hon toe horende, ghelegghen by der Stoct in die Keelbaemde, drieendertwintich groet rueden, luttel mijn of mere, inder maten houdende, ghelikerwijs.....houdende es op ende af gheet uyt den have her Willems van Steynvoerde, dien hy in die vrieheit van Bruystem voerscreven hebbende es. Die welke Claes ende Jan vercopere, ghelaefden den copere voerscreven ende lieten condiconneren inden contracte, doen der baempt voerscreven vercocht wart, dat vrebbaempt ware ende hebbe by hoer vorderen vriebaempt gheweest. Ende dat wouden sy wael proven ende bewisen mit den ghenen diet wael kondich weren. Hier nae ende daer om siin comen in die banch vorscreven vor ons scoutout ende scepenen, Johan Kynen vander Stoct, Marten, siin soen, vele poertere ende inwoneren der vrieheit van Bruystem voerscreven, hen mit Jan ende Martenvoerscreven partye makende waren, Overmits dat een Clocke van sheren wegghen gheslagghen wart om een ghemeyne bezueke hier op te doen, ende hebben gheallegeert jhegghen den voerscreven Claes ende Jan ende proponeert dat die Baempt voerscreven egheen vriebaempt en were noch sculdich te wesen, Mar als die yerste scaer af were ghemeynte soude siin onghenvriet ligghen ende hedde te voerdagghen altoes ghemeinte gheweest ende onghenvriet ghelegghen als die yerste scaer afwere. Ende wouden dit oec wittelijc proven ende bewisen. Hier om ernstelike bezueke ghedaen te verzueke beide der partyen voerscreven van sgherichs wegghen ghetughen gheleit van beiden partyen ende overmits ons ghehoert, als soe vele daer toe ghedaen dat die voerscreven Claes ende Jan denen voerscreven Jan Kynen, Marten, siin soen, ende denen van Bruystem hen mede partye makende, die voerscreven sake hon overghaven tot horen ede, wouden sy ten heylighen sweren, dat die baempt voerscreven egheen vriebaempt en were noch en were sculdich te siin, sy woudent ghestaden ende overgheven, dat he ghemeynte bleve. Of sy wouden ten heilighen sweren, dat vriebaempt were ende were van recht sculdich te siin, ghelijc dat voerscreven is. Ende sy gheloeft hebben scarpe deliberatie ende raet hier op. Overn Martijn ende denen van Bruystem, die hoir mede partye maecten, Ghaven den voerscreven Claes en Jan die zake voerscreven over tot horen ede, ghelikerwijs.....ensiens der wederpartyen hant op heylighen ghelacht ende hen der eet van scoutouden wegghen onghestaeft ende ghevraecht swornen ende op horen eet.... dat der baempt vorscreven vrebbaempt were. Nochtan als die yerste scaer af es ende ghehoit ende were sculdich ghevreet te syin te ligghen ende gheen ghemeynte, ghelikerwijs dat sy ten vercocht hebben. Dit alzus ghesiet voerr ons ende beleit, die voerscreven Claes ende Jan, vercopere des baemps voerscreven, hebben den voerscreven heren Henrich, Copere, ghelijc dat vorscreven es, voer

den voerscreven hof duen gueden ende erven mit allen hoefs rechte, nae dat wy verstaen hebben ende volcomelijc ghenoech ghedaen, beheltelijc alder condicien, die voer gheruert siin. Ende om sekens ende besceits van Claes ende Jan

den voerscreven heren Henrich, copere, of siin naecomen, ghe- lijc dat voerscreven is, te domen scade, cost oft onle- de, die naederhant hier af der voerscreven copere of siin nae- comen vallen muchte. Ende sunderlinghe want die voerscreven Jan ende Claes alsoe naeven den voerscreven baemde tu- horende hebben alsy selver siin. Daer om hebben die voerscreven Claes ende Jan ende eynyghelic van hon principalijc voer ons gheloeft in gueden trouwen den voerscreven copere ende sine naecomene hier af scadeloes ende commerloes te houdenen.

Ende hebben hon selven, hoer naecomenene hoer erve, die sy hebben of becrighen moeghen, daer verbonden ende verobligy- ert, daer toe alle gheweer oft vrieheit, die hon hiet toe te hulven muchte ofte stade doen, renuncieert ende overghegheven. In orkonde der waerheit aale der saken voerscreven wy, scepenen voerscreven, te verzueke ende ter beden beide der partien voerscreven hebben onsen ghemeynen seghel ende der vrieheit van Bruystem voerscreven an dese litteren ghehanghen.

Ghegheven Jnden Jaer Ons Heren Dusent driehondert een endet- neghentich een ende twijntich daghe In Junio. (14)

In 1392 merken we aan het schepenbankzegel dat er nieuwe half- heren te Brustem zijn. In 1389 had Jan van Beieren zijn voor- ganger Jan van Hoorn opgevolgd. Hij was prins-elect en geen prins-bisschop omdat hij gekozen was tot bisschop en bekleed met de regularia maar dan zonder bisschopswijding.

Henri van Stein van Diepenbeek was als halfheer te Brustem nog voor zijn overlijden in 1395 opgevolgd geworden door zijn neef Willem I van Sombrefte. Waarschijnlijk gebeurde dit na 1386, want toen verscheen Henri, heer van Diepenbeek en erfvoogd van de stad Luik, nog persoonlijk voor de schepenbank van Brustem om het Gulikse bos aan de commanderij van Bernissem te verkopen. Dit bos werd in 1845 "*Bernissem bosch*" genaamd, lag op Terstok en was 19ha 50a 30ca groot.

1392

I : wapen van prins-elect

Jan van Beieren

1390 - 1418

Gevierendeeld:

1 en 4: linksschuin geruit
van zilver en blauw.

= Beieren.

2 en 3: gevierendeeld van

goud met in A en D een zwarte leeuw en in B en C een rode leeuw = Henegouwen.

**II: wapen van Willem I van Sombreffe
1392 - 1400**

In goud een rode dwarsbalk, vergezeld van 3 rode vogels.
= van Sombreffe.

Het wapenschild van Willem I van Sombreffe verscheen in 1392 op het schepenbankzegel van Brustem naast dat van de Luikse heer Jan van Beieren, die de schoonbroer was van Jan zonder Vrees, de hertog van Bourgondië.

1421

**I : wapen van prins-bisschop Jan van Heinsberg
1419 - 1455**

Gevierendeeld:
1 en 4: opnieuw gedeeld:
-A: in goud en rood gedwarsbalkt van 10 stukken.
= Loon.
-B: in blauw 2 ruggelings geplaatste zilveren vissen, vergezeld van 4 zilveren vissen.
= Chiny.
2 en 3: in rood een gouden leeuw met gespleten staart.
= Heinsberg.
In een gouden hartschild een zwarte leeuw.

**II: wapen van Willem II van Sombreffe.
1400 - 1424**

Wapenschild van Sombreffe.

Een fragment van deze zegel van de schepenbank hing aan een akte opgesteld door schout en schepenen van Brustem op 03 maart 1421. Ze oorkonden toen dat Liebrecht van Jesseren aan Art van Ordingen 15 roeden bos verkocht had.

1432

**I : wapen van prins-bisschop Jan van Heinsberg
1419 - 1455**

**II: wapen van Willem II van
Alsteren, gezegd van Hamal.
1424 - 1456**

Gevierendeeld:

1 en 4: een zilveren leeuw
met gespleten staart
= Alsteren.

2 en 3: in zilver 3 rode
aaneengesloten spitsruiten
= Hamal.

Willem II van Sombreffe had de helft van Brustem overgela-
ten aan de familie van Alsteren, gezegd van Hamal en meer
dan waarschijnlijk was Willem II van Alsteren de nieuwe half-
heer van Brustem in 1424.

1460

**I : wapen van prins-bisschop
Lodewijk van Bourbon
1456 - 1482**

In goud drie gouden lelies
met over alles heen een rode
schuinstaak, die de lelies
niet raakt = Bourbon.

**II: wapen van Willen III van
Alsteren, gezegd van Hamal
1456 - 1490**

Gevierendeeld:

1 en 4: een zilveren leeuw
met gespleten staart.
= Alsteren.

2 en 3: in zilver 5 rode
aaneengesloten spitsruiten.
= Hamal.

Randschrift: SIGILLUM SCABINORUM ET LIBERTATIS BRUYSTEMIENSIS.

1485

**I : wapen van prins-bisschop
Jan van Hoorne
1483 - 1505**

In goud 3 rode posthoorns,
geringd en gemond van zilver.
= Hoorne.

**II: wapen van Willem III van
Alsteren, gezegd van Hamal
1456 - 1490**

Gevierendeeld:

1 en 4: een zilveren gekroonde leeuw met gespleten staart.

= Alsteren.

2 en 3: in zilver 5 rode aaneengesloten spitsruiten.

= Hamal.

Randschrift:BINORUM + + OPPIDI + DE +

Deze zegel hing aan een perkament van 27 juni 1485 waarin schout en schepenen van Brustem oorkonden dat het hof van Meer een proces heeft aangebracht tegen "de armen" van St-Gangulfus, wegens het niet betalen van een rente op 14 roeden land.

De verschillende zegels van de gemeente en de schepenbank leren ons ook een zekere evolutie. In 1349 liet men graveren: "Sigillum commune ville seu libertatis Brusteme". In 1352 en 1358 verscheen: "S. Scabinorum (et oppidi) Brustemiensis". In 1460 werd het: "Sigillum scabinorum et Libertatis Bruystemiensis" en in 1485 sprak men weer van "oppidi".

De verdeeldheid van het grondgebied had ook zijn gevolg op de samenstelling van de schepenbank. Terwijl de schepenen steeds dezelfde bleven, had elke halfheer zijn eigen schout. De schout van de prins-bisschop maande voor die van de Gulikse halfheer en had ook het recht om in oorlogstijd de gemeentenaren met de banklok onder de wapens te roepen (15).

In 1391 was Peter Wisselere echter schout van beide heren (16). In juni 1396 was Lambrecht Pulinch "scoutit" van prins-elect Jan van Beieren (17).

De veertiendaagse genachten of zitdagen van de schepenbank hadden plaats in het genachtenhuis op de Singel. De lagere jurisdictie omvatte alle politiezaken tot 27 schellingen, evenals de burgerlijke zaken. De middelbare rechtspraak omvatte alle boetstraffelijke gevallen die een lijfstraf voor gevolg konden hebben, die geen blijvende verminking met zich bracht of een boete die meer dan 27 schellingen bedroeg. De hogere justitie gebeurde met een advocaat voor de beklaagde en met getuigen. Hier werden zwaardere straffen gevorderd.

De schepenbank werd ook vierschaar genoemd. Dit was afgeleid van de vier banken, waarop de schepenen, de schout, de aanklager en de beklaagde zaten.

Over de personen die in de Middeleeuwen in de schepenbank zelden weten we heel weinig omdat er slechts zelden een naam werd meegedeeld.

1175: schepenen: Rodulphus, Arnulphus, Reynerus et alter Reynerus, item Arnulphus, Wyhardus et Amelius (18).

1391: schout van beide heren: Peter Wisselere (16).

1396: schout van de prins-elect: Lambrecht Pulinch (17).

1399: "Loywijc der Scheepen (19).

1460: schepen Goevaert Kaken en schepen Renier Helvaeren (20).

- 01.-Prof.Dr.A.Roeck, J.Theuwsen en J.Van Haver.-"Culturele geschiedenis van Vlaanderen", deel 1: Vlaamse volkscultuur, blz.61.
- 02.-Frank Dacat.-"Brustem in de middeleeuwen", blz.14.
- 03.-J.Baeten.-"Het graafschap Loon (11de-14de eeuw)", Assen, 1969, blz.180.
 - R.Ulens.-"La cour de justice de Verte", in Leodium, deel 21, 1828, blz.51-52.
 - Verte was een plaats tussen Brustem en Miielen. Een tekst uit 1496 meldde: "hovende voer dat ghericht van Verte" (uit A.Kempeneers.-"De oude vrijheid Montenaken", blz.97. Er is ook "op der Verterstrate" en "bij den Verterbosch". In 1722 lezen we "gelegen tusschen Kerkom ende Verte". Verte betekent eigenlijk: weg, baan, via.
- 04.-Camille de Borman.-"Chronique de l'abbaye de Saint-Trond", Luik, 1873-1877, deel 2, blz.327.
 - Frank Decat.-a.w., blz.35.
- 05.-Jacques de Hemricourt.-"Abrége des guerres d'Awans et de Waroux".
- 06.-R.A.H.-Gemeente Brustem nr.66.- Grensafbakening tussen Aalst en Brustem in 1556.
- 07.-Achille Thijs.-"Doorheen het Aloude Sint-Truiden", deel XIII.
- 08.-R.A.H.-Fonds Oudenbiezen nr.207.
- 09.-J.Coenen.-"Limburgse oorkonden", deel 4, 1942, blz.268-269, nr.3795.
- 10.-Jos Moors.-"De oorkondentaal in Belgisch-Limburg van circa 1350 tot 1400", blz.86, akte van 14 nov. 1338.
- 11.-J.Coenen.-"Limburgse oorkonden", deel 3, nr.1626.
- 12.-Camille de Borman.-"Oeuvres de Jacques de Hemricourt", tome 1: "Lemiroir des nobles de Hesbaye", Brussel, 1910, blz.416, voetnoot 4.
- 13.-R.A.M.-"Fonds Altenbiesen, Bernissem".
 - Het is een origineel perkament, voorzien van 2 zegels van bruine was, bevestigd aan dubbele perkamenten stroken. Afmetingen: h. 27 cm, br. 36 cm, bladspiegel 21 x 30.
 - Jos Moors.-a.w., blz. 92 tot 94, akte van 19 aug. 1386.
- 14.-R.A.M.-"Fonds Altenbiesen, Bernissem".
 - Origineel perkament, voorzien van een zegel van bruine was aan een dubbele perkamenten strook. Afmetingen: h. 24 cm, br. 36 cm, bladspiegel 16,50 x 30,50.
 - Jos Moors.-a.w., blz.87-88.
- 15.-Dr.Mathieu Bussels.-"Jubileumboek Boerengilde Brustem-Ordingen 1896-1946", blz.8. Dok.III.B.2. nr.12.
- 16.-Jos Moors.-a.w., blz.87, akte van 21 juni 1391.
- 17.-Idem, blz.90, akte van 19 juni 1396.

- 18.-J.Gessler.-"La charte de Brusthem", in B.I.A.L., t.49,
1924, blz.80.
- 19.-Jos Moors.-a.w., blz.94, akte van 20 okt. 1399.